

LIETUVOS BANKO FINANSINIŲ PASLAUGŲ IR RINKŲ PRIEŽIŪROS DEPARTAMENTAS

Bankų, bankų filialų ir specializuotų
bankų vadovams

2023-08-18

Pagal adresatų sąrašą

DĖL PINIGŲ PLOVIMO IR TERORISTŲ FINANSAVIMO RIZIKOS BANKŲ SEKTORIUJE

Lietuvos bankas, siekdamas nustatyti ir įvertinti bankų, bankų filialų ir specializuotų bankų (toliau – bankai) patiriamą pinigų plovimo ir teroristų finansavimo (PPTF) riziką, atliko bankų Lietuvos bankui pateiktų duomenų analizę (ataskaitinis laikotarpis nuo 2022 m. sausio 1 d. iki 2022 m. gruodžio 31 d.). Atliktos analizės rezultatai bankų sektoriaus atstovams buvo pristatyti 2023 m. birželio 9 d. vykusiame susitikime.

Šiuo raštu atkreipiame bankų vadovų dėmesį į Lietuvos banko atliktos PPTF rizikos vertinimo analizės rezultatus ir į tai, kad vykdydami veiklą bankai turėtų užtikrinti, jog PPTF ir tarptautinių sankcijų rizikos būtų tinkamai nustatomos, vertinamos ir būtų imamasi tinkamų ir proporcingų priemonių šioms rizikoms valdyti.

Dėl tarptautinių sankcijų, ribojamųjų priemonių įgyvendinimo

Atsižvelgiant į tai, kad Rusija 2022 m. vasario 24 d. pradėjo karą prieš Ukrainą ir jos gyventojus, bei į Europos Sąjungos (ES) ir jos sąjungininkų griežtinamas ir įtvirtinamas sankcijas ir ribojamąsias priemones Rusijos Federacijai, Baltarusijos Respublikai ir (arba) susijusiems subjektams, vertinant Lietuvos geografinę padėtį ir per paskutiniuosius dešimtmečius susiformavusius ekonominius ryšius su Rusijos Federacija ir Baltarusijos Respublika, tinkamas tarptautinių sankcijų įgyvendinimas bei tarptautinių sankcijų ir dėl galimo sankcijų vengimo kylančios rizikos nustatymas ir vertinimas yra itin reikšmingas.

Atsižvelgdami į taikomų tarptautinių sankcijų apimtį dauguma bankų 2022 m. paskelbė, kad nebevykdys mokėjimų su Rusija ir nebeteiks paslaugų Rusijos rublio valiuta, todėl mokėjimo operacijų iš Rusijos ir į Rusiją vertė 2022 m. reikšmingai sumažėjo. Atitinkamai 2022 m. reikšmingai išaugo mokėjimų iš Nepriklausomų valstybių sandraugos (NVS) valstybių ir į šias valstybes vertė, todėl bankai turėtų vertinti sankcijų apėjimo per NVS valstybes grėsmę. Pažymėtina, kad NVS valstybėmis dėl jų geografinės padėties, istoriškai glaudžių politinių, prekybos ir (arba) verslo ryšių su Rusija ir Baltarusija gali būti pasinaudojama siekiant išvengti Rusijai ir Baltarusijai taikomų prekybos sankcijų (tam tikrų importo ir (arba) eksporto ribojimų), papildomai atsižvelgiant ir į tai, kad NVS valstybėms netaikomos ES sankcijos, o šių valstybių fiziniai ir juridiniai asmenys neprivalo laikytis ES Tarybos sprendimų ir reglamentų, kuriais įtvirtinamos ES sankcijos. Lietuvos bankas rekomenduoja bankams susipažinti su Lietuvos banko interneto svetainėje skelbiama informacija apie tarptautinių sankcijų apėjimo riziką vykdant mokėjimo operacijas su NVS valstybėmis¹.

Lietuvos bankas pabrėžia, kad bankai privalo užtikrinti, jog tarptautinės sankcijos būtų įgyvendinamos tinkamai ir būtų užtikrinama, kad sankcionuoti subjektai, siekiantys apeiti

¹ <https://www.lb.lt/lt/tarptautines-sankcijos#ex-1-1>.

tarptautines sankcijas, nepasinaudotų bankų teikiamomis finansinėmis paslaugomis. Siekiant šio tikslo labai svarbu ne tik įsdiegti atitinkamas vidaus kontrolės priemones ir procedūras tarptautinių sankcijų, ribojamųjų priemonių rizikai valdyti, bet ir nuolatos tobulinti turimas kontrolės priemones bei vykdyti periodinius jų efektyvumo ir veiksmingumo vertinimus. Atkreipiame dėmesį į tai, kad ES taikomos ribojamosios priemonės apima ekonomines ir (arba) sektorines sankcijas tam tikroms teritorijoms ir (arba) ekonomikos sektoriams, todėl užmezgdami naujus dalykinius santykius, taip pat vykdydami kliento sandorių ir (arba) operacijų stebėseną bankai turėtų atkreipti itin didelį dėmesį į sandorius (operacijas) ir (arba) klientus, partnerius, klientų klientus, (galimai) susijusius su sankcionuotomis teritorijomis ar ekonomikos sektoriais.

Papildomai rekomenduojame susipažinti su Lietuvos banko parengta tarptautinių sankcijų įgyvendinimo finansų įstaigose apžvalga, kurioje nurodomi gerosios praktikos pavyzdžiai ir atvejai, kada tarptautinėms sankcijoms įgyvendinti taikomos priemonės turėtų būti tobulinamos². 2023 m. gegužės 30 d. Lietuvos bankas patvirtino Finansų rinkos dalyviams skirtus nurodymus dėl tarptautinių sankcijų įgyvendinimo³, kurie įsigalios 2023 m. rugsėjo 1 d. ir su kuriais privaloma susipažinti bei juos įgyvendinti ir bankams.

Dėl klientų nerezidentų keliamos rizikos

Bankų sektoriuje 2022 m. reikšmingai išaugo klientų nerezidentų skaičius. Akcentuotina, kad dalykinių santykių užmezgimas su klientais nerezidentais kelia didesnę PPTF riziką, todėl bankams itin svarbu taikyti tinkamas ir proporcingas priemones šiai rizikai valdyti. Bankai turėtų atkreipti dėmesį į PPTF prevencijos kontrolės priemones klientams, kurie reziduoja lengvatinėse mokesčių zonose⁴, Europos Komisijos⁵ ir Finansinių veiksmų darbo grupės kovai su pinigų plovimu ir teroristų finansavimu nustatytose didelės rizikos trečiojoje valstybėse⁶. Remiantis Europos Komisijos atlikto PPTF rizikos vertinimo ES mastu ataskaita⁷, klientai nerezidentai siejami su didesne investicinio sukčiavimo rizika, todėl bankams labai svarbu užtikrinti tinkamą kliento tapatybės nustatymą ir deramai išsiaiškinti kliento veiklą prieš užmezgant dalykinius santykius su klientu. Svarbu pabrėžti, kad, kaip nurodoma Lietuvos respublikos nacionaliniame pinigų plovimo ir teroristų finansavimo rizikos vertinime⁸ (NRV), bankai susiduria su sunkumais, nustatydami fiktyvias bendroves (angl. *shell companies*) ar identifikuodami fiktyvias paslaugas. Dėl šios priežasties bankams rekomenduotina susipažinti su Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (FNTT) ir Lietuvos banko parengtomis Fiktyvių įmonių veiklos požymių nustatymo gairėmis⁹.

Dėl nuotolinio kliento tapatybės nustatymo

Vis daugiau bankų kliento tapatybę nustato nuotoliniu būdu. Remiantis Europos bankininkystės institucijos (EBI) gairėmis pagal Direktyvos (ES) 2015/849 17 straipsnį ir 18 straipsnio 4 dalį dėl deramo klientų tikrinimo ir veiksmų, į kuriuos kredito ir finansų įstaigos turėtų atsižvelgti vertindamos su atskirais dalykiniais santykiais ir vienkartiniais sandoriais ir (arba) operacijomis susijusių pinigų plovimo ir teroristų finansavimo riziką, kuriomis panaikinamos ir pakeičiamos Gairės JC/2017/371¹⁰ (toliau – EBI rizikos veiksmų gairės), dėl

² <https://www.lb.lt/lt/apzvalgos-ir-leidiniai/category.85/series.4357>.

³ <https://www.lb.lt/lt/naujienos/lietuvos-banko-nurodymai-del-sankciju-pinigu-plovimo-ir-teroristu-finansavimo-prevencijos>.

⁴ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.157288/asr>.

⁵ https://finance.ec.europa.eu/financial-crime/high-risk-third-countries-and-international-context-content-anti-money-laundering-and-countering_en.

⁶ <https://www.fatf-gafi.org/publications/high-risk-and-other-monitored-jurisdictions/documents/increased-monitoring-october-2022.html#:~:text=The%20following%20countries%20had%20their,T%C3%BCrkiye%2C%20UAE%2C%20and%20Uganda;https://www.fatf-gafi.org/publications/high-risk-and-other-monitored-jurisdictions/documents/call-for-action-october-2022.html>.

⁷ Europos Komisijos atlikto PPTF rizikos vertinimo 2022 m. spalio 27 d. ataskaita, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022SC0344&from=EN>.

⁸ https://www.fntt.lt/data/public/uploads/2020/05/final-nra_lt_v3.pdf.

⁹ <https://www.fntt.lt/lt/pinigu-plovimo-prevencija/fiktyviu-imoniu-veiklos-pozymiu-nustatymo-gaires/4112>.

¹⁰

https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/document_library/Publications/Guidelines/2021/Guidelines

didesnės sukčiavimo rizikos ir anonimiškumo nuotolinis kliento tapatybės nustatymas gali būti siejamas su didesne PPTF rizika. Dėl šios priežasties bankai turėtų imtis priemonių, siekdami valdyti riziką, susijusią su kliento tapatybės nustatymo jam fiziškai nedalyvaujant procesu, ir užtikrinti, kad toks kliento tapatybės nustatymas atitiktų teisės aktų reikalavimus.

Papildomai pažymėtina, kad atlikdami nuotolinį kliento tapatybės nustatymą bankai privalo užtikrinti, jog tapatybės nustatymas atitiktų reikalavimus, įtvirtintus 2016 m. lapkričio 30 d. FNTT direktoriaus įsakyme Nr. V-314 „Dėl Techninių reikalavimų kliento tapatybės nustatymo procesui, kai tapatybė nustatoma nuotoliniu būdu, naudojantis elektroninėmis priemonėmis, leidžiančiomis tiesioginio vaizdo perdavimą, patvirtinimo“.

Dėl sukčiavimo prevencijos priemonių

Pastaraisiais metais pastebimas sukčiavimo atvejų suintensyvėjimas, todėl sukčiavimo rizika bankų sektoriuje išlieka aktuali. Sukčiavimo atvejų suintensyvėjimą nulėmė tiek COVID-19 pandemijos metu paspartėjęs paslaugų skaitmenizavimas ir perkėlimas į elektroninę erdvę, tiek geopolitinė įtampa regione. Atkreiptinas dėmesys, kad 2022 m. bankų klientams vis dar aktyviai taikytos telefoninio sukčiavimo schemas, siekiant išvilioti jų prisijungimo prie elektroninės bankininkystės duomenis ir pasisavinti lėšas. Galimų sukčių vykdoma veikla įprastai susijusi su finansinių paslaugų teikimu, virtualiuoju turtu, prekyba *Forex* valiutų rinkoje, informacinių technologijų (IT) paslaugomis, rinkodara ir reklama, konsultavimu, IT konsultavimu, įdarbinimo paslaugomis, holdingo bendrovėmis ir pan. Pažymėtina, kad išskirtinai daug sukčiavimo skundų gaunama dėl įmonių, susijusių su investavimu į virtualųjį turtą. Atsižvelgdami į šios rizikos pasireiškimo tikimybę, bankai turi įvertinti, ar asmenims, susijusiems su pirmiau nurodytomis veiklomis, taiko tinkamas ir pakankamas vidaus kontrolės priemones, siekdami apsaugoti klientus nuo sukčių (pvz., informuodami klientus apie sukčių vykdomas atakas ar kt.), ir užtikrinti, kad sukčiai, vykdydami nusikalstamą veiklą, nepasinaudotų banko teikiamomis paslaugomis.

Lietuvos bankas rekomenduoja bankams susipažinti su Sukčiavimo ir neteisėtų finansinių paslaugų teikimo rizikos ir prevencijos apžvalga, kurioje pateikiami išsamesni ir detalesni galimi sukčiavimo prevencijos ir neteisėtų finansinių paslaugų teikimo nustatymo veiksmai¹¹.

Teroristų finansavimo rizika

Atsižvelgiant į tai, kad 2022 m. gegužės 10 d. priimta Lietuvos Respublikos Seimo rezoliucija Nr. XIV-1070 „Dėl Rusijos Federacijos veiksnių Ukrainoje pripažinimo genocidu ir specialiojo tarptautinio baudžiamojo tribunolo įsteigimo Rusijos agresijos nusikaltimui ištirti“ Rusijos Federacijos karas prieš Ukrainą pripažintas Ukrainos tautos genocidu, o Rusijos Federacija – terorizmą remiančia ir vykdančia valstybe, teroristų finansavimo rizika bankų sektoriuje ir toliau didėja. Baltarusijos Respublikai organizuojant neteisėtos migracijos srautus iš Vidurio Rytų ir Afrikos šalių į ES, per Baltarusiją į Lietuvą pateko asmenų iš valstybių, sietinų su didesne teroristų finansavimo rizika (pvz., Irakas, Kongas, Sirija, Afganistanas). Irake aktyviai veikia teroristinės ir ekstremistinės organizacijos „Islamo valstybė“, „Kurdistano darbininkų partija“ ir išpuolius prieš NATO šalių pajėgas Irake vykdančios sukarintos šiitų grupuotės. Nors remiantis Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento 2023 m. išleista grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimo ataskaita¹² Lietuvoje terorizmo grėsmė yra maža, tačiau išlieka pavienių radikalizuotų asmenų nusikalstamos veiklos rizika. Šioje ataskaitoje nurodoma, kad Baltarusija ir toliau naudoja migraciją kaip politinio spaudimo priemonę prieš ES. Neatmestina rizika, kad į Lietuvą nelegaliai bandančių patekti migrantų sraute yra grėsmė valstybės saugumui ar viešajai tvarkai keliančių asmenų. Svarbu pažymėti, kad nors terorizmo grėsmė Lietuvoje išlieka maža, tačiau bankų sektorius aptarnauja klientus iš kitų ES valstybių, kuriose terorizmo grėsmė yra didesnė nei Lietuvoje (pvz., Prancūzija,

[%20on%20ML-TF%20risk%20factors%20%28revised%29%202021-02/Translations/1016933/Guidelines%20ML%20TF%20Risk%20Factors LT.pdf.](#)

¹¹ [https://www.lb.lt/leidiniai/sukciavimo-ir-neteisetu-finansiniu-paslaugu-teikimo-rizika-ir-prevencija.](https://www.lb.lt/leidiniai/sukciavimo-ir-neteisetu-finansiniu-paslaugu-teikimo-rizika-ir-prevencija)

¹² [https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2023/03/Gresmiu-nacionaliniam-saugumui-vertinimas-2023 LT.pdf.](https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2023/03/Gresmiu-nacionaliniam-saugumui-vertinimas-2023 LT.pdf)

Vokietija ir kt.).

2023 m. birželio 14 d. išleistame Europolo vertinime dėl teroristų finansavimo grėsmių Europoje¹³ nurodoma, kad teroristų finansavimo grėsmė ES išlieka didelė, nes 2022 m. buvo organizuotos 28 teroristų atakos, iš kurių 16 įvykdyta, didžioji jų dalis susijusi su dešinėsios pakraipos arba anarchistų atakomis (jų metu naudojami savadarbiai sprogstamieji užtaisai) ir tik maža dalis – su džihadistų atakomis. Taip pat teroristų finansavimo riziką didina ir tai, kad 2022 m. buvo suimta 380 asmenų, susijusių su teroristų finansavimo veikla (daugiausia asmenų suimta Vokietijoje ir Prancūzijoje). Ataskaitoje taip pat minima, kad asmenys teroristų finansavimo veiklai plačiai verbuojami internete, jame skelbiamos įvairios dešiniųjų pakraipos ideologijos.

Atsižvelgdami į visas nurodytas aplinkybes ir į tai, kad bankų sektoriuje 2022 m. reikšmingai išaugo klientų nerezidentų skaičius, bankai turėtų įvertinti, ar taikomos teroristų finansavimo prevencijos vidaus kontrolės priemonės yra tinkamos ir pakankamos kylančiai teroristų finansavimo rizikai valdyti.

Dėl funkcijų perdavimo kitiems asmenims

Lietuvos banko duomenimis, kai kurie bankai savo veiklos funkcijas perduoda kitiems asmenims (angl. *outsourcing*). Atkreiptinas dėmesys, kad perduodant funkcijas kitiems asmenims kyla rizika, jog ne visais atvejais bus tinkamai užtikrinami Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatyme (PPTFPĮ) įtvirtinti reikalavimai, susiję su perduotų funkcijų PPTF prevencija. Pabrėžtina, kad, remiantis 2020 m. lapkričio 10 d. Lietuvos banko valdybos nutarimo Nr. 03-166 „Dėl Finansų rinkos dalyvių veiklos funkcijų perdavimo kitiems asmenims taisyklių patvirtinimo“ 9.1 papunkčiu, atsakomybė už tinkamą perduotų funkcijų įgyvendinimą tenka veiklos funkcijas perduodančiai finansų įstaigai. Atsižvelgdami į tai, bankai, perduodami funkcijas kitiems asmenims, turi nustatyti tinkamą kokybės kontrolę dėl perduodamų funkcijų ir užtikrinti, kad perduotos funkcijos būtų atliekamos tinkamai laikantis teisės aktų reikalavimų.

Dėl politiškai pažeidžiamų (paveikiamų) asmenų

EBI rizikos veiksnių gairėse¹⁴ įtvirtinta, jog tai, kad klientas yra politiškai pažeidžiamas (paveikiamas) asmuo (PEP), yra laikytina PPTF riziką didinančiu veiksniu. Pažymėtina, kad bankų sektoriuje 2022 m. daugėjo PEP klientų ir tai nulėmė ne Lietuvoje reziduojančių PEP skaičiaus augimas. Pažymėtina, kad PEP klientai nerezidentai yra susiję su didesne PPTF rizika, kadangi bankams gali būti sudėtinga gauti išsamią ir patikimą informaciją apie tokių asmenų užimamas viešąsias pareigas, lėšų ir turto šaltinius ir taikyti kitas sustiprinto kliento tapatybės nustatymo priemones. Pabrėžtina, jog, augant PEP klientų skaičiui, bankai turėtų imtis atitinkamų priemonių, kad užtikrintų PPTFPĮ 14 straipsnio 3 dalies reikalavimų įgyvendinimą. PEP klientams turėtų būti taikomos sustiprinto kliento tapatybės nustatymo priemonės, įskaitant, bet neapsiribojant turto ir (arba) lėšų kilmės nustatymu, vyresniojo vadovo pritarimu, sustiprinta nuolatine dalykinių santykių stebėseną, kt.

Dėl kitų paslaugų keliamos rizikos

Pažymėtina, kad nors didžiąją dalį bankų sektoriaus paslaugų vertės sudaro mokėjimo operacijos, tačiau bankai teikia ir kitas finansines paslaugas, kurios kelia didesnę PPTF riziką (pvz., prekybos finansavimas, depozitinės (patikėjimo) sąskaitos, bendrosios vertybinių popierių sąskaitos, privati bankininkystė, grynųjų pinigų operacijas ir kt.), todėl bankų sektoriui itin svarbu įsivertinti PPTF rizikas, susijusias su specifinių finansinių paslaugų teikimu. Remiantis NRV¹⁵, klientui atliekant grynųjų pinigų operacijas bankams gali būti sunku nustatyti tikrąją kliento lėšų kilmę, o tai kelia riziką, kad į finansų sistemą pateks galimai neteisėtu būdu gautos

¹³ <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/tesat-report>.

¹⁴

https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/document_library/Publications/Guidelines/2021/Guidelines%20on%20ML-TF%20risk%20factors%20%28revised%29%202021-02/Translations/1016933/Guidelines%20ML%20TF%20Risk%20Factors_LT.pdf.

¹⁵ https://www.fntt.lt/data/public/uploads/2020/05/final-nra_lt_v3.pdf.

lėšos. Privačios bankininkystės paslauga taip pat siejama su didesne PPTF rizika, kadangi dalykinių santykių su klientu metu formuojasi glaudūs ryšiai tarp kliento ir jį aptarnaujančio vadybininko, dėl to gali kilti interesų konfliktų rizika. Remiantis EBI rizikos veiksnių gairėmis¹⁶, prekybos finansavimo produktais gali būti piktnaudžiaujama PPTF tikslais, pavyzdžiui, pirkėjas ir pardavėjas gali slapta susitarti nurodyti klaidingą prekių kainą, tipą, kokybę arba kiekį, kad galėtų pervesti lėšas į kitas šalis. Bankai, dalyvaujantys prekybos finansavimo sandoriuose, dažnai turi prieigą tik prie dalinės informacijos apie sandorį ir jo šalis. Prekybos dokumentai gali būti įvairių rūšių, todėl itin svarbu įvertinti skirtingus gaunamų prekybos dokumentų tipus.

Papildomai pažymėtina, kad 2023 m. liepos 13 d. EBI paskelbė nuomonę dėl PPTF rizikų, su kuriomis susiduria ES finansų sektorius¹⁷. Šioje nuomonėje nurodomos kredito įstaigoms būdingos PPTF rizikos, todėl sektoriui rekomenduojama susipažinti su šioje nuomonėje minimomis rizikomis ir įvertinti jų pasireiškimo tikimybę.

Dėl korespondentinių santykių

Lietuvos bankas atkreipia dėmesį, jog bankams užmezgant korespondentinius santykius su kitomis finansų įstaigomis būtina įvertinti PPTF riziką ir bankų turimas vidaus kontrolės priemonės šiai rizikai valdyti. Remdamiesi PPTFPĮ 14 straipsnio 1 dalies 1 ir 5 punktais, bankai privalo taikyti sustiprintą kliento tapatybės nustatymą, kai pradedami tarptautiniai korespondentiniai santykiai su trečiųjų valstybių finansų įstaigomis, jeigu pagal finansų įstaigos patvirtintas rizikos vertinimo ir valdymo procedūras nustatoma didesnė PPTF rizika. Atitinkamai bankai, užmezgdami dalykinius santykius su kitomis finansų įstaigomis, turėtų įvertinti finansų įstaigos kontrolės priemonių atitiktį banko vykdomai PPTF prevencijos programai ir Lietuvos Respublikos teisės aktams, reglamentuojantiems PPTF prevenciją, ir nuolat vertinti informaciją apie finansų įstaigą bei valstybės, kurioje finansų įstaiga yra registruota, nustatytą PPTF prevencijos režimą. Bankų sektoriui rekomenduojama prieš užmezgant dalykinius santykius su kitomis finansų įstaigomis įvertinti visas PPTF rizikas ir taikyti tinkamas priemones šioms rizikoms valdyti.

Atsižvelgdami į tai, kas išdėstyta šiame bankų dėmesį atkreipiančiame rašte, raginame įvertinti nurodytas PPTF rizikas ir užtikrinti, kad įstaigos taikytų tinkamas ir pakankamas PPTF prevencijos priemones šioms PPTF rizikoms identifikuoti ir valdyti.

16

https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/document_library/Publications/Guidelines/2021/Guidelines%20on%20ML-TF%20risk%20factors%20%28revised%29%202021-02/Translations/1016933/Guidelines%20ML%20TF%20Risk%20Factors_LT.pdf

17

https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/document_library/Publications/Opinions/2023/1058335/EB%20Op%202023%2008%20Opinion%20on%20MLTF%20risks%20EBA%20REP%202023%2021.pdf